

محمد مارمادوک و ویلیام پیکتال، سیاح، رمان نویس، کارشناس آموزش و پرورش و اهل انگلستان بود که بیشترین شهرت خود را مدیون ترجمه انگلیسی قرآنش با عنوان معنای قرآن کریم (The Meaning of the Glorious Quran) است. وی در ۱۷ آوریل ۱۸۷۵ در لندن و در خانواده‌ای مذهبی متولد شد. پدر و پدربزرگش کشیش کلیسای انگلیکان و خواهر خوانده‌اش راهبه بودند. در سال‌های ۹۶-۱۸۹۴ در برخی کشورهای خاورمیانه از جمله فلسطین، لبنان و سوریه و نیز مدتی در ترکیه و بالکان به مسافرت پرداخت که افزون بر یادگیری زبان‌های عربی و ترکی، این گشت و گذار و آشنایی‌اش با فرهنگ و ادیان خاورمیانه، آینده فکری و سیاسی او را سمت و سوبخشید. برخی گفته‌اند در همین زمان وزارت امور خارجه انگلستان پیشنهاد سرکنسولی شهر حیفارا به او داد اما وی به دلیل سن اندکش - حدود ۲۰ سال - آن را نپذیرفت. در دوران جنگ جهانی اول، وی مدتی به ترکیه رفت و تا پایان جنگ در ۱۹۱۶، همواره علیه سیاست‌های استعماری انگلستان در باره ترکیه عثمانی فعالیت می‌کرد که این اقدامات سبب شد موقعیت‌های شغلی مهمی - از جمله نمایندگی انگلستان در دفتر کشورهای عرب (قاهره) - را از دست بدهد. با آنکه پیکتال ظاهراً از مدت‌ها پیش متمایل به دین اسلام شده و گویا تغییر مذهب داده بود. در ۲۹ نوامبر ۱۹۱۷ رسماً تشریف خود به دین اسلام اعلام کرد و از آن پس، نام محمد را برای خود برگزید.

به زبان دیگر

مارمادوک پیکتال، مترجم قرآن کریم به زبان انگلیسی

♦ دکتر مرتضی کریمی نیا

پیکتال به دلیل تسلط بر قرآن و آشنایی با فرهنگ و تمدن اسلامی، خطیب و امام جماعت مسجد لندن و مدتی نیز نایتینگ هیل (Notting Hill) بود. مقالات و سخنرانی‌های او درباره مسائل فرهنگی و سیاسی جهان اسلام و تبلیغ جهانی دین اسلام، در این مدت وی را در بسیاری از کشورهای اسلامی از جمله ترکیه و شبه‌قاره معروف ساخته بود. در سال ۱۹۲۰، پیکتال به افتخار مولانا محمد علی لاهوری (۱۸۷۴-۱۹۵۱) - از رهبران فرقه احمدیه و مترجم معروف قرآن به زبان انگلیسی -^(۱) میهمانی شاکوهی در انگلستان برپا کرد و در مدت اقامت لاهوری در انگلستان، چندین بار با وی ملاقات و گفت‌وگو کرد. همین امر، کانون توجه او را از مسائل و حوادث فرهنگی و سیاسی ترکیه به سوی شبه‌قاره معطوف ساخت و البته اتهام تمایل یا تبعیت از فرقه قادریه (احمدیه) را برای وی به همراه آورد اما وی همواره این اتهام را از خود نفی می‌کرد. پیکتال در سال ۱۹۲۰ به دعوت هیات مدیره «وقایع نامه بمبئی» (Bombay Chronicle)، برای سردبیری این مجله به شهر بمبئی در هندوستان رفت و از آن زمان حدوداً ۵ سال در این شهر و ۱۰ سال در حیدرآباد دکن به سر برد. در سال ۱۹۲۵، در پی اختلاف با مدیران نشریه «وقایع نامه بمبئی» از سمت خود استعفا کرد و به خدمت دولت ایالتی «نظام حیدرآباد» (Nizamate of Hyderabad) درآمد. نخست به مدت ۲ سال مدیر یک دبیرستان پسرانه اسلامی و مسئول آموزش و پرورش کارمندان دولتی حیدرآباد بود و در ۱۹۲۷، سردبیر فصلنامه دولتی فرهنگ اسلامی (Islamic Culture) شد. این مجله همچنان به صورت فصلنامه در حیدرآباد منتشر می‌شود.

در سال‌های ۱۹۳۰-۱۹۲۸، پیکتال بیشتر وقت و تلاش فکری خویش را در به‌یابان‌رساندن ترجمه قرآن به زبان انگلیسی صرف کرد. در این راه، وی دائماً با برخی منتقدان و محققان اروپایی و برخی عالمان

مسلمان در شبه‌قاره و هند رابرتی می‌کرد. عاقبت این ترجمه در دسامبر ۱۹۳۰ در نیویورک منتشر شد اما مترجم با وجود تلاش بسیار نتوانست تا بید یا تقریظی از ریاست دانشگاه الازهر مصر بر کار خویش به دست آورد. در باره ترجمه انگلیسی پیکتال از قرآن حرف و حدیث بسیار گفته‌اند. این اثر اولین ترجمه انگلیسی قرآن به قلم یک مسلمان است که زبان مادری‌اش انگلیسی بوده است. پیش از این بسیاری از غیرمسلمانان انگلیسی همچون جورج سبیل (۱۷۳۴)، الکساندر راس (۱۶۴۹)، ادوارد هنری بالمیر (۱۸۸۰)، جان م. رادول (۱۸۶۱) و برخی مسلمانان شبه‌قاره چون محمد عبدالحکیم خان (۱۹۰۵)، میرزا ابوالفضل (۱۹۱۲-۱۹۱۱)، محمدعلی لاهوری (۱۹۱۷) و میرزا حیرت دهلوی (۱۹۱۶) ترجمه‌های کامل یا ناقصی از قرآن کریم انجام داده بودند.^(۲) اما گویا پیکتال نخستین کسی است که در مقدمه ترجمه‌اش به صراحت کار خویش را برگردان مفهوم و معنای قرآن کریم می‌نامد و از به کار بردن نام ترجمه (Translation) درباره آن خودداری می‌کند. او در همان جا، علت این امر را ناتوانی انسان‌ها در تقلید و بازگردانی سبک بیان و نیز مضامین قرآنی می‌داند. شاید امروزه به تبع پیکتال است که غالب مترجمان مسلمان قرآن و به‌ویژه مسلمانان عرب‌زبان ترجمه خود را «ترجمه معانی قرآن کریم» و نه ترجمه خود قرآن می‌نامند.

ترجمه پیکتال از جمله ترجمه‌های متداول و مشهور در جهان اسلام، به‌ویژه در پاکستان، هند و آسیای جنوب شرقی است. اکمل الدین احسان اغلو در کتاب‌شناسی معروف خود از ۲۳ چاپ مختلف این ترجمه (تا سال ۱۹۸۰) یاد می‌کند.^(۳) نثر ترجمه پیکتال بسیار شبیه به الگوهای مترجمان پیشین کتاب مقدس است؛ یعنی وی ضمایر و صیغه‌های افعال را به شیوه انگلیسی کهن می‌آورد. این امر امروز برای مسلمانان انگلیسی‌زبانی که به این نثر عادت ندارند مشکلاتی ایجاد می‌کند؛ از این رو، برخی ترجمه پیکتال را بازنگاری کرده و کوشیده‌اند در ویرایش جدید آن، قواعد

انگلیسی امروز را به کار برند.

پیکتال در مقدمه ترجمه خود از همکاری و همیاری علمی برخی روحانیون مصری از جمله محمد احمد الغمراوی، سلیم الحجازی و شیخ مصطفی المرافی و نیز دکتر کرنکو (Dr. F. Krenkow) تشکر کرده و آثاری چون تفسیر الجلالین، انوار التنزیل بیضاوی، الکشاف زمخشری، سیره ابن هشام، صحیح بخاری و اسباب النزول واقدی را منابع خویش شمرده است. اما شگفت آن است که شلابیر (W. G. Shellabear) یک سال پس از انتشار این ترجمه، در مقاله‌ای شباهت‌های بسیار ترجمه پیکتال و ترجمه مولانا محمدعلی لاهوری را نشان داد و مدعی شد اساس ترجمه پیکتال ترجمه محمدعلی لاهوری (۱۹۱۷) است. شلابیر خاطر نشانی می‌کند که در مقاله‌ای که در نقد و بررسی ترجمه قرآن پیکتال در روزنامه رسمی مصر (Egyptian Gazette) منتشر شده، وی متهم به «بی‌بوستن به فرقه احمدیه» شده است اما در پاسخ به این مقاله، پیکتال چنین نسیبی را به کلی نفی کرده و گفته است: «من هیچ وقت به فرقه احمدیه نیبوستم؛ نه آن روز که مسلمان می‌شدم حتی یک‌بار نام این فرقه را شنیده بودم و نه در هیچ زمان دیگری تمایلی به بی‌بوستن به ایشان را داشته‌ام». پس از نقل بخش‌هایی دیگر از این نزاع، شلابیر خود چنین قضاوت می‌کند که مقابله دقیق تر ترجمه قرآن پیکتال با ترجمه مولانا محمدعلی - مترجم فرقه احمدیه - به‌طور قاطع نشان می‌دهد که کار پیکتال چیزی بیش از بازنگاری و تجدید نظر در نسخه محمد علی نیست. وی بدین منظور ۴۰ آیه از سوره بقره، ۱۶۰ آیه از سوره آل عمران، ۴۰ آیه از سوره مریم و تمام ۱۵ سوره آخر قرآن را در این دو ترجمه مقایسه کرده و شباهت میان این دو ترجمه را غیر اتفاقی و غیر عادی دانسته است.

به‌رغم ادعای شلابیر، می‌توان گفت شباهت ترجمه پیکتال به ترجمه مولانا محمد علی چندان نیست که اولی را رونویسی از دومی بدانیم، تنها این نکته مسلم است که پیکتال در ترجمه خود، به کار مولانا محمد علی و

نیز به ترجمه انگلیسی رادول نظر داشته و در موارد بسیاری از آنها الگو گرفته است.^(۴) ترجمه قرآن پیکتال علاوه بر تأثیر در جهان انگلیسی‌زبان و برخی ترجمه‌های انگلیسی متأخر، مورد توجه و گاه مبنای کار برخی مترجمان دیگر زبان‌ها نیز بوده است. از جمله این ترجمه‌ها می‌توان به ترجمه‌ای یرتغالی (انتشار یافته در مورامبیک) و ترجمه‌ای به زبان ماگالوگ (Tagalog) توسط مسلمانان مورو در فیلیپین اشاره کرد. در نقد و بررسی همه جانبه این ترجمه، مقاله مهمی تألیف نشده است. به‌جز مقاله شلابیر با عنوان «آیا مسلمان می‌تواند قرآن را ترجمه کند؟» که در بالا بدان اشاره کردیم، اقبال حسین انصاری کتاب مختصری با عنوان تصحیح اغلاط ترجمه انگلیسی پیکتال از قرآن کریم^(۵) تألیف کرده است که عبدالرحیم قدوایی نقدهای این کتاب را برایش خوانده و از سر ناگهائی به مسائل و فنون ترجمه می‌داند.^(۶)

علاوه بر ترجمه قرآن و داستان‌های زیادی که پیکتال را در انگلستان و کشورهای اسلامی نامدار کرده است، مهم‌ترین اثر وی کتاب «بعد فرهنگی اسلام»^(۷) است. این کتاب در واقع گرد آمده از مجموعه ۸ سخنرانی پیکتال است که وی در سال‌های ۱۹۲۵ و ۱۹۲۶ به دعوت «انجمن مسلمانان مدرس» (Committee of Muslims in Madras) در شهر مدرس ایراد کرده و نخستین بار در ۱۹۲۷ در همان شهر به جاب رسیده است. عناوین ۸ سخنرانی وی عبارتند از فرهنگ اسلامی، علل رشد و انحطاط، برادری، علم و هنر و ادب، تسامح، اتهام جبرگرایی، روابط زن و مرد و مدینه‌النه. وی با تسلط نسبتاً زیاد بر آیات قرآن و احادیث نبوی، در این کتاب می‌کوشد باره‌ای از اتهامات مستشرقان و برخی آرا را که در افکار عمومی غربیان رواج یافته است، مردود شمارد و به دفاع از باورهای فرهنگی صحیح در دین اسلام بپردازد.

پیکتال پس از ۱۵ سال اقامت در شهرهای بمبئی و حیدرآباد، در سال ۱۹۳۵ به دلیل بیماری از نشسته شد و با همسرش به

زادگاه خود در انگلستان بازگشت و یک سال بعد در نوزدهم ماه مه ۱۹۳۶ بر اثر انسداد شریان اکلیلی قلب درگذشت. وی را در گورستان مسلمانان در شهر بروک وود (Brookwood) به خاک سپردند.

منابع

- ۱- مقاله «پیکتال» (بدون مؤلف) در اردو دائره معارف اسلام، لاهور، دانشگاه سوات، ۱۳۹۰: ۱۹۷۱، ج ۵، صص ۶۴۰-۶۳۸.
- 2- Shellbear, W.G. "Can a Moslem translate the Koran?" in The Muslim World, vol. 21, no. 2, April 1931, pp. 287-303.
- 3- Bosworth, C.E. "Pickthall" in Encyclopaedia of Islam, new ed., 1995, vol. VIII, pp. 305-306.
- 4- Pickthall, Mohammad Marmaduke. The Meaning of the Glorious Koran: An Explanatory Translation.
- 5- Pickthall, Mohanimad Marmaduke. Cultural side of Islam. 2ed ed., New Delhi: Kitab Bhavan, 1981.
- 6- Clark, Peter. Marmaduke Pickthall, British Muslim, London: Quartet Books, 1986.

بی‌نوشت‌ها:

- ۱- به‌رغم شهرت اندک ترجمه قرآن وی، این ترجمه از قوت و اعتبار خوبی برخوردار است. درباره این مترجم سگردیه مقاله زیر در دایره‌المعارف دین و پیرایه میرجا الیاد: Sajida S. Alvi. "Laihorāī, Muḥ'Emmad 'Alāī" in The Encyclopedia of Religion, ed. by Mircea Eliade, New York: Macmillan, 1987, vol. 8, p.423.
- J.D. Pearson. "Bibliography of translations of the Qur'ān into 2. European Languages", in Arabic Literature to the End of the Umayyad Period, Cambridge University Press, 1983, pp. 507-510.
- Ulshanoglu, Ekmeleddin. World Bibliography of Translations of 3. the Meanings of the Holy Qur'ān: Printed Translation 1515-1980. Istanbul, Research Centre for Islamic History, Art and Culture, 1986. pp. 97-102.

۴- در میان ترجمه‌های مسلمانان معاصر، کار م. شاکر که به ترجمه‌های شیعی نامبردار شده است، عیناً اقباس و مازنوبی از ترجمه مولانا محمدعلی لاهوری است. شباهت این دو ترجمه به اندازه‌ای است که جای هیچ‌سنگی در اصل اقباس باقی نمی‌گذارد. تنها شاید ۵ درصد از این اثر، کار خود شاکر باشد. ذکر این نکته لازم است که علاوه بر جاب است ترجمه شاکر در انتشارات انصاریان (قم)، بجسی از آن با ویرایش آقایان جعفر خلیلی عرفانی و مهدی گلنسی در انتشارات سازمان تبلیغات اسلامی (تهران) به چاپ رسیده است. برای معرفی این ویرایش نگرید به نهاد الدین حرمنشاهی، «ترجمه انگلیسی جدید قرآن مجید» در مینات، سال اول، ۲، تابستان ۱۳۷۳، صص ۸-۱۱۳۱.

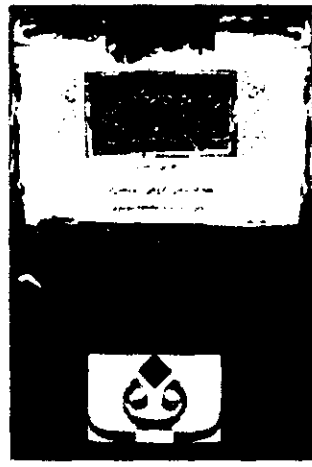
5. English Iqbal Hussam Ansari. Correc-tions of Errors in Pickthall's Translation of the Glorious Qurān, the Scripture Whereof There is no Doubt. Karachi: The Author, 1991.

اقبال حسین انصاری با بررسی تمام ترجمه پیکتال، ۲۴۸ غلط یا خطای فاحش به این ترجمه قرآن نسبت داده است. به نظر قنوی تنها شمار اندکی از این همه را می‌توان غلط یا اشتباه فاحش دانست که مهم‌ترین آنها تفاوت نگاشتن پیکتال میان الّا (حرف تنبیه) و الّا (همزه استتفهام) لای (نافه) در آیات نخستین سوره بقره است. برای تفصیل نگرید به:

Kidwai, A.R. "Islamic thouth and sources" in Muslim World Book Review, vol. 13, no. 1 (1992) p. 15.

۶- در میان مطبوعات فارسی تنها یک مقاله در معرفی و محسین ترجمه قرآن پیکتال تألیف شده است؛ محمدحسین روحانی، «نمایشگاهان زیبایی اهورایی. معرفی ترجمه انگلیسی قرآن کریم، به محمد مرمادوک پیکتال»، در بیات، سال اول، ۳، پاییز ۱۳۷۳، صص ۱۱۶-۱۲۴.

M.M. Pickthall. Cultural Side of Islam, Madras: Committee of 7. Muslims in Madras, 1927.

عباس رفیع زاده
فرهنگ اصطلاحات عرفان اسلامی،
فارسی - انگلیسی، انگلیسی - فارسی،
تهیه‌کنندگان: گروهی از پژوهشگران،
ویراستار: سید محمود موسوی، با مقدمه
و اصلاحات سید حسین نصر، دقتسر
پژوهش و نشر سهروردی، تهران، ۱۳۸۴.

کتاب «فرهنگ اصطلاحات عرفان اسلامی»، به نوشته ناشر آن، در پی رفع و رفوی کلتی‌هایی است که در معرفی مآخذ شیعی به زبان انگلیسی دیده می‌شود. ترجمه و انتشار متون دینی در قلمرو اسلام و تشیع، پس از انقلاب اسلامی روندی شتابان یافته است. نگاهی گذرا به فرآورده ترجمه متون و نیز ترجمه فتوای شیعی - چه به صورت کتاب و چه روی اینترنت نشانی از توانایی مترجمان در برگردان دقیق، روان و رسای متون به انگلیسی ندارد. این ناتوانی نه تنها در برگردان دقیق واژه‌ها و اصطلاحات که در تئورنویسی درست به انگلیسی نیز رخ نموده است. نثر بسیاری از این ترجمه‌ها به واقع نشان‌دهنده چیره نبودن مترجمان بر زبان مقصد است و در بسیاری موارد از رساندن معنایی سراسرست و فهم‌پذیر برای مخاطب انگلیسی‌زبان سرباز می‌زند.

اکنون گروهی از روحانیان درس خوانده و فاضل، «فرهنگ اصطلاحات عرفان اسلامی» را بر پایه‌گزینش چند کتاب ترجمه متون عرفانی به زبان انگلیسی و استخراج واژگان و برابر‌ها از آنها پدید آورده‌اند.

با آنکه جناب حجت‌الاسلام سید محمود موسوی، ویراستار این مجموعه معرفی شده، سید حسین نصر - سنت‌گرای اسلامی و استاد دانشگاه جورج واشنگتن در آمریکا - مقدمه‌ای بر کتاب نوشته و تأکید کرده «یکایک مدخل‌ها و معادل‌ها را از نظر گذرانده و معادل‌های بسیاری به آن افزوده و در مواردی نیز حکم و اصلاح‌هایی در آن انجام داده» است. مصطفی ملکیان هم به‌ویژه در تدوین اینس فرهنگ فارسی - انگلیسی و انگلیسی - فارسی همکاری کرده است.

فرهنگ اصطلاحات عرفان اسلامی با این گستردگی، اگر چه کاری بی‌پیشینه است ولی فارغ از خلل‌ها و خطاهای ساختاری و محتوایی نیست. واژگان و اصطلاحاتی که در این فرهنگ آمده، از یک سو برآمده از گردآوری واژگان ترجمه شده در منابع مشخص ترجمه متون عرفانی یا اسلامی به انگلیسی است و بیش از آنکه فرهنگ به معنای استاندارد کلمه باشد، گویا گردآوری برابر‌نامه پایانی چند کتاب است. واژ سویی دیگر، معادل برخی واژه‌ها و اصطلاحات عرفانی از نو ساخته شده است.

از نظر ساختاری، فرهنگ اصطلاحات عرفان اسلامی مشکلاتی چند دارد: نخست

بدون اصطلاح

مروری بر کتاب «فرهنگ اصطلاحات عرفان اسلامی»

اینکه ناسامانی در منابع و جامع نبودن آنها و نبود نگرشی انتقادی به منابع ترجمه، سبب شده هر واژه و معادلی که در آن کتاب‌ها آمده و هر معادلی که هر مترجمی برگزیده، در این فرهنگ نیز راه باید از این‌رو، این کتاب فرهنگ‌نویسی به مفهوم معارف کلمه نیست و بیشتر فهرست واژگان است.

دوم اینکه نگاهی به فهرست منابع کتاب و سپس واژگان گردآمده، گواهی می‌کند که پدیدآورندگان این فرهنگ چندان از سنت عرفانی - الهیاتی مسیحیت و یهودیت برای تدوین این فرهنگ بهره نگرفته‌اند. بسیاری از اصطلاحاتی که در شاخه‌های گوناگون معارف اسلامی به کار می‌رود، در الهیات مسیحی یا یهودی برابر دارد و آگاهی از سنت الهیاتی آن دو دین در زبان انگلیسی، برای یافتن برابر‌های انگلیسی برای اصطلاحات اسلامی ضروری است. این مشکل که از مشکل پیش‌گفته برآمده، موجب شده است بسیاری از معادل‌ها دقیق یا درست نباشند و برای «اهل اصطلاح» انگلیسی‌زبان، بی‌معنا یا ناآشنا به چشم آیند.

این فرهنگ حتی از نظر شکل فرهنگ‌نویسی، بی‌قاعده و آشفته است. ترتیب الفبایی مدخل‌ها در بسیاری موارد، رعایت نشده، یک مدخل چند بار تکرار شده، برای مشتقات یک کلمه، معادل‌های متفاوت پیشنهاد شده، در بسیاری موارد به جای معادل‌گذاری، واژه‌با عبارتی تعریف شده و سرانجام اینکه میان بخش فارسی - انگلیسی و انگلیسی - فارسی هماهنگی نیست.

برای نمونه، برای کلمه «حرام» و واژه‌نامه فارسی - انگلیسی آمده است: Juridically forbidden; unlawful. در اینجا معادل جافقاده illicit یاد نشده و در عوض در واژه‌نامه انگلیسی - فارسی illicit به «نامشروع» معنا شده است. یا در همین واژه‌نامه، اصطلاح جامعه‌شناسی Taboos آمده و معادل «محرمات» در برابر آن نهاده شده است؛ در حالی که محرمات با تابوها فرق دارند و افزون بر این، در اصطلاح عرفانی یا به طور کلی اسلامی، محرمات همان حرام‌ها هستند.

نمونه دیگر «نفس لومه» یا واژگان نزدیک به آن مانند «نفس اماره» است؛ جدا از اینکه معادل‌ها بیشتر به صورت عبارت آمده نه به صورت ترکیب و اصطلاح (Soul who blames برای نفس لومه به جای Blaming soul)، در بخش فارسی و انگلیسی، آشفتگی فراوانی در مدخل‌های مربوط به آنها دیده می‌شود.

بخش عمده دیگر مشکلات این فرهنگ به درون‌مایه آن بازمی‌گردد. برای بسیاری واژه‌ها که در انگلیسی معادل‌های شناخته‌شده و رایج وجود دارد، پدیدآورندگان فرهنگ اصطلاحات عرفان اسلامی دست به جعل اصطلاح زده‌اند.

برای نمونه برای «شتراک لفظی» - به معنای واژه‌ای که دو یا چند معنای متفاوت دارد (مانند شیر در فارسی) - تعبیر غریب Sharing in expression آمده، در حالی که معادل Homograph در انگلیسی به همین معناست. این اصطلاح پیش از اینکه عرفانی باشد، دستوری است.

در برابر یابی برای واژه‌های «عالم» و «ملکوت» و ترکیب‌های ساخته شده از آنها، در این فرهنگ پریشانی بسیاری هست؛ مثلاً در حالی که در موارد چندی برای «ملکوت» Kingdom نهاده شده، در برابر «عالم ملک» که متضاد عالم ملکوت است، World of kingdom آمده است.

در پاره‌ای موارد بی‌دقتی دستوری در برگردان اصطلاحات به چشم می‌خورد؛ «قرب فریاض» برای نمونه nearness of obligatory works آمده که باید به جای of. از حرف اضافه by استفاده شود؛ قریبی که از راه فریاض حاصل می‌شود (تعبیر obligatory works برای فریاض هم خوب اصطلاحی نیست).

در بسیاری از موارد، واژه‌های بدون توجه به کاربرد عرفانی آن معنا شده است. برای نمونه در برابر دلیل، «argument, proof, reason» آمده، در حالی که در عرفان دلیل به معنای راهنما و «دلیل راه» نیز به کار می‌رود. دلیل در اصطلاح عرفانی به معنای نشانه نیز هست. در معنای «دلالت» تنها معنای منطقی آن denotation آمده که برای بیان مفهوم عرفانی آن (دلالت خیرت کتم به راه نجات/حافظت) نارساست.

بی‌توجهی به دایره گسترده معنای هر کلمه، از مشکلات دیگر این فرهنگ است. برای نمونه در برابر شکل، تنها «Semblance» آمده و مثلاً Form خیری نیست.

فرهنگ اصطلاحات عرفان اسلامی، با نادیده گرفتن اصول فرهنگ‌نویسی و ضرورت چیرگی نویسندگان بر زبان اصطلاحی انگلیسی، اعتبار چندانی در میان فرهنگ‌های فارسی به دست نمی‌آورد. کمتر صفحه‌ای از این فرهنگ هست که پیراسته از خطای دستوری و معنایی باشد یا قاعده‌های فرهنگ‌نویسی در آن رعایت شده باشد.

حاصل کار نویسندگان و ویراستار در این کتاب، فرهنگی است که به دشوار بتوان آن را از یک کار دانشجویی فراتر دانست. این فرهنگ، نه تنها چندان به کار مترجمان انگلیسی متون دینی در خارج از ایران نمی‌آید بلکه نیاز درون کشور را در این زمینه نیز بر نمی‌آورد و از آشفتگی و ناسامانی ترجمه‌هایی کاهد. فرهنگ اصطلاحات عرفان اسلامی جلد نخست مجموعه فرهنگ اصطلاحات علوم و معارف اسلامی است. جلد دوم این مجموعه ویژه فلسفه و کلام اسلامی است.

دوره ۳۵